

Nagy idők és hétköznapiak krónikása Szűcs Sámuel naplói I–II. (1835–1889)

1981-ben jelentek meg a jeles miskolci család egy másik tagjának, mostani naplóírónk öccsének, Szűcs Miklósnak 1839 és 1849 közötti feljegyzései (ismertettük: It, 1983, 523–525.), és méltán jegyzi meg Dobrossy István, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár igazgatója, hogy a „Szűcs-naplók” megkerülhetetlen forrássá váltak (I. 7.). Az ilyen, mondhatni bizalmasan szakmai megnevezés valóban ezt bizonyítja. Mostantól kezdve azonban megkülönböztetés szükséges, hiszen sor került az idősebb testvér, Szűcs Sámuel 1835 és 1889 között vezetett naplójának kétkötetes közreadására; 1849-ig teljes, onnan válogatott szöveggel. A megjelentetés nem alkalmi felbuzdulás vagy döntés eredménye: Dobrossy István előszava (*Miskolci kéziratok naplók*, I. 5–20.) ugyanis számot ad e mikrohistoriai forrástípus Miskolcon őrzött állományáról, mintegy kiadói tervet jelentve be rájuk. E már javában folyó és megvalósuló program többféle tanulsággal is szolgál. Egyfelől leszámol azzal a régi, vállvonogató, „A háborúban megsemmisült/eltűnt” formulájú magatartással, amely évtizedeken át odázta el a hazai művelődéstörténeti, egyébként valóban sokszor és sokféleképpen megcsönkült forrásbázis újrakutatását; másfelől példaillesítő módon a közgyűjtemények összefogásával és a Miskolci Egyetem történészképzésének bekapcsolásával megteremti azt a szellemi és anyagi hátteret, amely – albumbüvöletben élő könyvkiadásunk évadján – e tekintélyes szövegtörzsek kiadásához szükséges.

A sajtó alá rendező személye adott volt Kilián Istvánban, aki a fiatalabb Szűcs fivér naplóját is kiadta: helytörténeti jártassága, textológiai gyakorlata, széles körű ismeretanyaga most is kamatozik. A betűhív közlés helyeselhető, hiszen így a komplex forrás a nyelvtörténet több részterülete számára is használhatóbb lesz, a felhasználó pedig nincs az emendáló szempontjaihoz kötve. (A sajtó alá rendezés elvei: II. 351.) Örömmel láttunk volna viszont néhány kéziratlap-hasonmást – akár a borítón –, hogy az olvasati problémákról képet formálhassunk. A későbbre ígért névmutatató híján, amelynek készítése során ezek megmutatkoztak volna, nem állapítható meg, hogy az egyébként kisszámú, problémás olvasat a szerző tollhibája, rossz átírás vagy figyelmetlen korrektúra „eredménye”, netán sajtóhiba. Vitán felül az utóbbiakhoz sorolható Móry Pál (II. 87.) vagy Krandy Antal (II. 287.) téves névalakja – ezek a napló más helyei alapján javíthatók (Máry és Kraudy). Nem dönthető el viszont a Laßenburg (I. 63., Laxenburg helyett), a Norththeater (I. 250., Nottheater helyett) vagy az Angdo (I. 275., Angelo helyett) hibaforrása.

Ami a szűkebben vett irodalomtörténeti vonatkozásokat illeti, Szűcs Sámuel feljegyzései eltérnek a korban megszokottaktól, így öccsétől is: hiányzik belőlük az „olvasmány-napló”, és bizony böngésznie kell annak, aki össze akarja rakni a gyermek- és fiatalkor meghatározó literátus élményeit. Pedig Eperjesen 1833-ban a Vahot-fivérekkel, Sárosi Gyulával iskolázott, innen ismerte Székács Józsefet és Pulszky Ferencet (I. 176., II. 140.).

Miskolcon a református líceum önképzőkörében fiatal tanára, Regéczy Nagy István adta kezükbe a két Kisfaludy, Fáy András munkáit és az *Athenaeumot* olvastatta (I. 176., II. 67.); ugyanitt 1837-ben harmadik díjat nyert, *Mi a legfőbb jó?* című versével (I. 29.). De tagja volt rövid ideig (az 1839. évi betiltásig) a késmárki joghallgatók magyar társaságának is. Gondosan számoltartotta a miskolci és borsodi kötődéseket; ezért kísérte fokozott figyelemmel Pompéry János, Erdélyi János, Tóth Endre pályáját; felemlítette Munkácsy Mihály miskolci gyermekkorát (II. 154., 244.); tudott arról, hogy Eötvös József *A karthausit* Sályon írta (II. 52.). Felekezeti együvé tartozás is fokozta rokonszenvét Tompa Mihály iránt – ő az egyetlen, akitől (*A gólyához* című versből) idézett is (II. 232., 272., 277., 298.). Ugyanakkor Petőfi Sándor és Arany János neve először 1882-ben merül fel (II. 163.), a Duna-parti szoboravatás és Arany halála kapcsán. Madáché is csak 1864-ben, az év halottai között (I. 335.), holott utóbb, 1889-ben kiderül, hogy *Az ember tragédiáját* másodszer olvasta (II. 337.).

Szűcs Sámuel igazi nagy szerelme azonban a színház volt. A reformkori gyakorlattól eltérően első alkalommal kilencévesen, 1828-ban látott előadást, és mindjárt a legjobbakkal, Dérynével és Szerdahelyi Józseffel (II. 60.; Kilián adata a 16 éves korról – I. 15. – téves). Innentől kezdve minden alkalmat megragadott, Pesten és Bécsben is, hogy színházba járhasson. És persze otthon is, így lett belőle a miskolci színháztörténet szorgalmas adatközlője. Kedvenc színésze a megyebeli születésű Egressy Gábor és a miskolci Laborfalvi Róza (Benke Judit) volt.

Általában is elmondható, hogy naplóírónk reformkori élete szinte hajszálpontosan követte az ismert sémát: az értelmiségi életformára felszabadító ügyvédi diploma megszerzésétől a kirándulások és utazások divatján át az izgalmas, személyesen, levelezés és hírlapok útján követett politikáig. Számos pompás, novellisztikus részlet köszönhető e sokáig érdeklődésnek, mint például a meglátogatott vagy lakott városok (Eperjes, Késmárk, Krakkó, Pest-Buda, Bécs) leírása, természeti jelenségek megörökítése (a wieliczikai sóbánya, az aggteleki cseppkőbarlang). Ám igen korán megnyilatkozott naplóírónk krónikás hajlama: már 1838-tól a részletes, kronologikus feljegyzések végén az esztendő sommázása következett, akárha évkönyv számára dolgozott volna; egyre nőtt a beépített dokumentumok száma, az árszabástól kezdve az időjárás adatok rögzítésén át az országgyűlésen hallott beszédek leírásáig. Nem adatolható a nagy (és meg nem valósult) terv, a Miskolc-történet monografikus megírásának ötlete, de a folyamatos anyaggyűjtés tette képessé Szűcs Sámuelt arra, hogy a borsodi irodalom vonatkozásában Szinnyei József lexikonának legfontosabb segítője és Szendrei János Miskolc-monográfiájának első számú adatszolgáltatója legyen, beleértve a naplók tényanyagát is.

Hosszan lehetne sorolni azokat a tudományterületeket, amelyek profitálhatnak a naplók kiadásából. Kezdve a szellemi néprajzon (boszorkányeset a borsodi Sánta faluban, 1839-ben – I. 72.), folytatva az egyháztörténeten és a nyelvtörténeten (példának hozzuk fel a zoológia magyar szakszókincsét az ismételt állatkert- és állatsereglet-látogatások alkalmával), befejezve akár a tudománytörténeten (sógora, Herman Ottó számos említése révén). A továbbiakban mégis egy mentalitástörténeti vonulat felvázolásával zárjuk ismertetésünket.

Mint említettük, 1848 előtt Szűcs Sámuel naprakészen követte a közéletet. Ám feltűnő, hogy a régi nemesi családból származott, de honorációr-mentalitású, városlakó ügyvéd sem tett különbséget az egymással vitakozó reformprogramok között, a Kölcsey–Széchenyi–Kossuth névsort töretlen fejlődésvonalnak látta. Közéjük személyes motívumok alapján, mintegy második vonalként bekerült keresztaja, Palóczy László, a borsodi

Szemere Bertalan (öccse joggyakorlatának principálisa) és – felekezeti okkal is támogatva – Teleki László. Ez a „nagyember”-csúcsmemlélet már 1839-ben megvan, amikor felsorolja, kiket látott a Pesti Magyar Színházban (I. 69.), egy év múlva a Tudós társaság nagygyűlésén (I. 80.). Feltűnőbb, hogy mindez megmaradt 1848/49-ben is: a veresszalagos, csatában is részt vett nemzetőr sem differenciált Batthyány Lajos, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan között. Ellenérzéseinek (a „communisticus” törekvésekkel, a trónfosztással szemben) hangot adott ugyan, de ezt mindig alárendelte a nemzeti egység gondolatának vagy akár illúziójának. Deák és Teleki, majd Deák és Kossuth együttes tisztelete megrendült ugyan Teleki öngyilkosságakor (1861), utóbb pedig a kiegyezésre írott Kaszszandra-levéllal („Kossuth Lajosnak Deák Ferenchez intézett nyílt levele pedig, megzavará az elméket” – II. 21.), ám a modern politikai pártrendszer és a parlamentizmus mindvégig idegen maradt a számára, csak fonákját látta. (Ideköthető Mikszáth Kálmán egyetlen említése *A tisztelt házzal* 1886-ban – II. 261.) Nemzedéki sajátosságként fogható fel az is, hogy a liberális, sőt helyenként radikális ifjúból, a márciusi fiatalság kortársából Deák-párti lett, aki – kivált a fúzió és Tisza Kálmán országlása láttán – egyre kevésbé látta aranykornak a dualizmus átélt két évtizedét. E szemléleti, lassú metamorfózisnak kétségtelenül voltak (minden szakaszában) előnyei: nem vett részt 1849 bűnbakkeresésében, nem vállalt hivatalt az abszolutizmuskorban, mindig nemzeti minimumnak tekintette 1848 emlékét, toleráns maradt más nézetek iránt (sógorában, a függetlenségi párti Herman Ottóban tisztelte a nagy tudós mellett az érvekkel politizáló országgyűlési képviselőt és szónokot; 1887. évi szegedi megbuktatását komoly közéleti veszteségnek tekintette), nem lett 1883 után antiszemita stb. Ugyanakkor lelassult e generáció közéleti aktivitása, és talán nem csak a fizikai előregedés okán. Megritkultak az utazások: Pestre, majd Budapestre is csupán 1855-ben, 1867-ben, 1885-ben és 1886-ban jött fel, a kiegyezés után kimondottan országos rendezvények alkalmával. Maradt a helyi közélet, amely sohasem vonzotta igazán Szűcs Sámuel (a dualizmuskorban legmagasabb közhivatala az árvaszéki ülnökség volt), bár kétségkívül csodálattal nézett fel az „aranytollú” Lévay József, a vármegye főjegyzőjére, aki bármilyen alkalomra elő tudott állni szokott „remek beszédével”. Naplóírónk viszont – akár kisebb közleményeiben – megmaradt a hétköznapok funkcióinál az egyháztanácsban, a takarékpénztárnál, az iskolaügyben. (Ezért is volt kitűnő ötlet sajtónekrológiáit közzétenni, amelyekből e sokhasznú, de nem látványos tevékenységek áttekinthetők: II. 345–350.)

Szűcs Sámuel és nemzedéke megélte a XIX. század javát, részük volt a történesekben. Szerepük feltárása aligha lehetséges személyes hagyatékuk (naplóik, levelezésük, emlékirataik, okmánytáruk) közreadása és minél több hasonló esettanulmány elemző megírása nélkül. És ezen a ponton ez már nemcsak a helytörténet, a lokális önismeret témája és érdeke.

(A bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és a kéziratot sajtó alá rendezte Kilián István. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2003. 336 + 352 l.)

KERÉNYI FERENC